

Сања Б. Докић Мрша^[1]

Универзитет у Бањој Луци,

Факултет политичких наука,

Бања Лука (Босна и Херцеговина - Република Српска)

Прегледан научни рад

UDK: 316.77:004

DOI: 10.5937/socgod18-42714

ВРИЈЕДНОСТ ИНФОРМАЦИЈЕ У ЕРИ ПОСТИСТИНЕ

Rezime: *Прећледом досадашњих сћознаја у раду се анализира ућицај информационо-комуникационих ћехнолоћја (ИКТ) на обликовање и досћуйносћ вриједних информација. Рад ћолази од ћрећћосћавке да су ИКТ истћовремено олакшале и оћјежале ћроћес доласка до вриједних информација. Корисћћењем научне методје анализе остварен је оћшћи ћиљ рада, који се односи на критћички ћоћлед на улоћу ИКТ као факћора који је истћовремено убрзао и олакшао ћроћесе обликовања, ширења и ћохранивања/досћуйносћи вриједних информација, али и довео до информационоћ ћоремећаја без истћоријскоћ ћреседана. Подривајући саму човјекову ћоћреду да своје одлуке, сћавове и мишћења заснива на вриједним информацијама, друшћиво ћосћистћине доводи у ћишћење једну од основних медијских функција, а ћо је информисање.*

Кључне ријечи: *информација, информационо-комуникационе ћехнолоћје, ћосћистћина, информациони ћоремећај, наука*

УВОД

Човјеку је од памтивјека било својствено да трага за истином. Оба стуба на којима почива граћевина западне културе и цивилизације, класична антика и хришћанство, у свом темељу имају потрагу за истином. Информационо-комуникационе технологије (ИКТ), које су утицале на све аспекте приватног и друштвеног живота, остављају свој печат и на савремене видове „потраге за истином“ то јест, на доступност вијести, научних истина и осталих врста информација. Овај рад има за предмет критичко промишљање одрећених аспеката утицаја ИКТ на обликовање и ширење информација, као и на доступност квалитетних информација у области новинарства и науке. Веза између науке и новинарства препозната је у чињеници да, упркос томе што имају различита поља интересовања и различите методе, наука и новинарство дијеле исти ћиљ: утврћивање истините, објективне стварности (Briggs & Copley, 2005, str. 662; Fuchs, 2008, str. 303; Turćilo & Obrenović,

^[1] sanjadm@gmail.com

2020, str. 7). За потребе овог рада, информацију ћемо дефинисати као „протумачен податак о појави коју податак приказује, односно као скуп прикупљених и обрађених података“ (Čavalić, 2016, str. 497). Полазећи од тога да различити академски погледи најчешће препознају четири најважнија обиљежја квалитетних информација, а то су: тачност, благовременост, разумљивост и приступачност (Čavalić, 2016, str. 499), вриједност информација за потребе овог рада сагледаваћемо превасходно из угла њихове тачности. ИКТ ћемо дефинисати као „технолозије које омогућавају приступ информацијама путем телекомуникација, а које укључују интернет, радио, телевизију, мобилне телефоне, рачунаре, мрежни хардвер и софтвер, сателитске системе као и бројне услуге и апликације које су повезане са њима“ (Čengić i dr, 2021, str. 8). Под појмом медији „подразумијевамо традиционалне медије (новине и часописи, филм, радио, телевизија) и нове, дигиталне и друштвене медије (интернет, веб-странице, рачунарска мултимедија, рачунарске игре, CD-ROM, DVD, виртуелна стварност, друштвене мреже и платформе за размјену видео-записа)“ (Čengić i dr, 2021, str. 8). Постистину дефинишемо као „околности у којима су објективне чињенице мање утицајне на обликовање јавног мњења од позивања на емоције и лична увјерења“ (OUP, 2016). Рад полази од претпоставке да су ИКТ истовремено олакшале и отежале процес доласка до вриједних информација, подривајући истовремено човјекову потребу да своје одлуке, ставове и мишљења заснива на тачним подацима и информацијама. Користећи научну методу анализе, позивајући се на релевантне и актуелне изворе, представљени су одговарајући закључци у раду. Циљ рада је понудити критички поглед на улогу ИКТ-а у обликовању, ширењу и доступности вриједних информација. Представљање наведеног од посебног је значаја поћемо ли од чињенице да квалитетни подаци и информације имају кључну важност за процес одлучивања (Čavalić, 2016, str. 509) било да је ријеч о личном или друштвено-политичком плану.

ТЕХНОЛОГИЈА КАО ФАКТОР ОБЛИКОВАЊА ДРУШТВЕНЕ СТВАРНОСТИ

О томе колико људски алати, изуми и оруђа могу снажно утицати на обликовање друштвене стварности, понајбоље говоре синтагме прва, друга и трећа индустријска *револуција*. Другим ријечима, одређени људски изуми до те мјере су потресли увријежене видове организовања разних аспеката друштвеног и приватног живота, да се с правом може констатовати како су ти изуми имали револуционарни карактер. Док је парна машина била покретач прве индустријске револуције, а друге мотор са унутрашњим сагоријевањем и примјена електричне енергије и нафте, дотле ИКТ представљају покретач треће индустријске револуције, која је започела средином XX вијека и још увијек траје.

Технологија развијена у оквиру треће (информатичке) револуције без поговора је оставила и још увијек оставља, снажан печат на обликовање друштвеног и приватног живота на глобалном плану (Војић и др., 2021, стр. 539). Добро познати концепти попут мрежног, умреженог или информационог друштва, виртуелних заједница, друштвених мрежа, сајбер културе, онлајн медија, дигиталне демократије и сл. свједоче о свеобухватним размјерама тог утицаја. Ријеч је о технологијама које су давно досегле „Стиглерову тачку равнотеже“ то јест „степен на којем су довољно развијене и савладане да би могле нормално да се примењују, и да се поља њихових примена и њиховог утицаја стално шире“ (Todorović, 2017, стр. 30).

У другој половини 20. вијека Меклуан (Mc Luhan) констатује како је „сваки аспект западне механичке културе обликован технологијом (типологијом) штампе, која је уткала пут 'покретним тракама' и масовној производњи, те како данас електронски медији мијењају културу која је обликована технологијом штампе“; констатујући како је „Гутенбергова галаксија помрачена Марконијевим сазвезђем“ (Mc Luhan, 2012, стр. 31). У 21. вијеку, опет, свједочимо томе како је Марконијево сазвезђе помрачила Гејтсова супернова. У том смислу, не изненађује што су ИКТ утицале и на дигитализацију науке, то јест на то како се долази до нових научних истина, како се оне дистрибуирају и похрањују. Прије свега, дигитална револуција убрзала је процес откривања научних истина и законитости (Fuchs, 2008, стр. 303) на начин да је дошло до експоненцијалног пораста у нивоу знања на многим научним пољима. Међутим, кључно питање у ери постистине гласи чијим интересима служе откривене научне истине. Да ли је наука доминантно у служби актуализације и унапређења човјека и његових креативних, когнитивних и других способности, или пак у функцији новог технофеудалног свјетског поретка (Војић и др., 2021)? Не заборавимо да Хакслијев (Huxley) „врли нови свијет“ са својом бокановскизацијом^[2] и хипнопедијом^[3] почива на високософистицираним научним достигнућима, која су ипак резултирала потпуном човјековом деградацијом. Премда заснован на науци, „врли нови свијет“ потпуно докида човјекову слободу и достојанство, забрањујући и срамом оба вијајући породицу, религију, умјетност и саму науку.

На пољу новинарства, дигитализација и конвергенција медија далеко су олакшали и убрзали процес креирања и дистрибуције вије-

^[2] Бокановскизација је поступак који омогућава да се створи до 96 људских бића од материјала који је раније био довољан за једно. Бокановскизација представља један од најважнијих елемената друштвене стабилности јер омогућава стандардизовану производњу људи. (Huxley, 2009, стр. 8).

^[3] Хипнопедија или „учење у сну“ један је од поступака који се користи у „обради“ односно „обликовању свијести“ дјецe и одраслих. (Huxley, 2009, стр. 25–28).

сти, односно процес изналажења одговора на новинарска питања: ко, шта, гдје, кад, зашто и како, која воде до изналажења тачне и објективне вијести, односно вриједне информације. С друге стране, посљедњих година, а нарочито након Брегзита и побједи Доналда Трампа (Donald Trump) на изборима за предсједника САД-а 2016. године, спознаја како су ИКТ истовремено олакшале и убрзале процес креирања и дистрибуције лажних вијести, све чешће је дио агенди не само медија главног тока, него и стратегија, препорука и кодекса бројних креатора политика.

ИНФОРМАЦИОНО-КОМУНИКАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ У ЕРИ ПОСТИСТИНЕ

Оливер Суботић констатује како у научном дискурсу, кад је ријеч о односу друштва и технологије, влада крајња поларизација ставова који се крећу од идеалистичких до крајње антиутопистичких (Subotić, 2011, str. 35–50). На раскршћу тих супротних ставова налазе се промишљања француског филозофа Жака Елила (Jacques Ellul) који истиче четири принципа технолошког напретка: „технички напредак доноси неке несумњиве вриједности, али истовремено уништава ништа мање важне вриједности у свим сферама живота; техника једну групу проблема рјешава, а другу актуализује; технички напредак упоредо носи добре и лоше посљедице; ефекти техничког напретка увијек су непредвидиви“. Елил захтијева рушење мита о „светости“ и „врхунским особинама“ технологије, „оспоравајући оптимистичке тврдње како технологија искључиво проширује човјекове могућности, истовремено указујући на огромне негативне импликације које технолошки напредак има на човјекову слободу“ (Subotić, 2011, str. 38–39). Слично размишља и Кристијан Фукс (Christian Fuchs) који закључује да „у данашње вријеме ИКТ и информације не производе искључиво позитивне или искључиво негативне ефекте, већ истовремено и позитивне и негативне, констатујући како ИКТ и информације једнако носе како афирмативне тако и ограничавајуће тенденције на културни и друштвени живот у цјелини“ (Fuchs, 2008, str. 302). У том смислу, аутор уочава да сајбер културу, као засебан дијалектички систем у оквиру информационог друштва, потреса сукоб између кооперативне и такмичарске сајбер културе (Fuchs, 2008, str. 300). С тим у вези, могли бисмо закључити како интернет странице посвећене науци одражавају овај антагонизам, будући да су неке креиране у духу сарадње и размјене научних сазнања, као *open-source* ресурси доступни свим заинтересованим, док друге, опет, рефлектују такмичарски карактер и њиховом садржају могуће је приступити једино уз претходне новчане надокнаде или друге предуслове.

У предговору своје књиге „Amusing Ourselves To Death“ Поустман (Postman) пореди Орвелову (Orwell) и Хакслијеву дистопију констатујући сљедеће:

„Орвел се плашио времена у ком људима неће бити дозвољено да читају књиге, док је Хаксли био у страху да неће бити разлога да се књигама ускраћује приступ, јер више неће постојати интерес за читањем књига. Орвел се плашио оних који ће људима ускраћивати информације, док се Хаксли, опет, плашио оних који ће нас до те мјере затрпавати информацијама да ће људи постати пасивни и егоистични. Орвел се плашио да ће нам истина бити недоступна. Хаксли се, опет, бојао да ће истина бити бачена у море тричарија“. (Postman, 1985, str. 7–8)

Данас, више деценија након што су настала оба ова дјела, укључујући и наведени критички осврт на њих, имамо све више основа да закључимо како је Поустманово предвиђање било тачно. О томе колико је био оправдан Хакслијев страх да ће „истина бити бачена у море тричарија“ свједочи и њемачки филозоф Јирген Хабермас (Jürgen Habermas), истичући како је „интернет као технологија проширио и фрагментисао медијску сферу, оснажио њен егалитаристички карактер и деформализовао јавну сферу“, констатујући даље како је „медијски егалитаризам довео до децентрализованог приступа причама без уредничке контроле“, закључујући да „интернет, као медиј, није погодан за интелектуална промишљања, будући да интелектуалци не успијевају да путем интернета усредсреде пажњу и интересовање аудиторја на одређене теме“ (Fuchs, 2008, str. 244).

Опште је мјесто да савремени човјек живи у медијатизованом свијету. Друго кључно питање које завређује пажњу јесте да ли, и у којој мјери, грађани у демократским друштвима умију препознати оне медије којима је циљ да грађанима обезбиде вриједне информације како би им створили предуслове за доношење информисаних одлука, односно у којој мјери су подложни утицају оних медија, који, по узору на Хакслијев сноптиконтон, доминантно представљају „средство за обраду грађана“ (Almeida Sousa, 2019, str. 12; Huxley, 2009, str. 202). Могли бисмо закључити да феномени попут постистине, информационог поремећаја, инфодемије и слично, у најмању руку упозоравају да је медијски простор све више оптерећен неквалитетним информацијама које грађане и те како могу навести на доношење лоших одлука, како на личном, тако и на друштвеном плану.

Без поговора, већина особина које посједује интернет чини ову технологију и те како погодном за развој науке (интерактивност, мултимедијалност, хипертекстуалност, комуницирање без просторно-временских ограничења, комуникација „свих са свима“ (*many-to-many*), кооперативна производња садржаја) (Fuchs, 2008, str. 139). Међутим,

у духу Елилових принципа технолошког напретка, по којима технолошки напредак једну групу проблема рјешава, а другу актуализује, те исте особине које су омогућиле убрзани развој науке истовремено су изазвале или интензивирале бројне негативне друштвене појаве (убрзано ширење псеудонауке^[4], информациони поремећај, инфодемија, ехо-коморе, филтер-мјехурићи и сл.).

Информациони поремећај

ИКТ су истовремено омогућиле не само незапамћену брзину и ефикасност у производњи и ширењу вијести, већ једнако брзу продукцију и глобално тржиште за дистрибуцију свих облика лажних вијести, што је довело до информационог поремећаја, односно до „глобалног информационог загађења“ (Wardle & Derakhshan, 2017, str. 10). Вардл (Wardle) и Диракшан (Derakhshan) разликују три типа информационог поремећаја: нетачне информације, злонамјерне информације и дезинформације. Нетачне информације (*mis-information*) су лажне информације, заваравачући садржај или *clickbates* који су креирани без намјере наношења штете. Злонамјерне информације (*mal-information*) су тачне информације, креиране у намјери да се неком појединцу, организацији или држави нанесе штета. Овом типу информационог поремећаја припада цурење информација, узнемиравање и говор мржње. Дезинформације (*dis-information*) представљају најтежи појавни облик информационог поремећаја, будући да су лажне и креиране са намјером наношења штете (појединцу, друштвеној групи, организацији или држави). Дезинформације укључују манипулативне и фабриковане садржаје, преваре, као и садржаје намјерно стављене у криви контекст (Wardle & Derakhshan, 2017, str. 19–20). Слично, Експертска група високог нивоа за лажне вијести и онлајн дезинформације Европске уније (HLEG) дефинише дезинформације као „све облике лажних, нетачних или обманујућих информација које су креиране, објављене и раширене у сврху наношења јавне штете или стицања економске користи. Ова дефиниција не укључује креирање и ширење илегалног садржаја у онлајн простору (клевета, говор мржње, подстицање на насиље), као ни друге облике намјерних, али не и обманујућих облика извртања чињеница, као што су сатира или пародија (HLEG, 2018, str. 1). Дакле, оно што једну нетачну, лажну или заваравачућу информацију претвара у дезинформацију јесте постојање намјере да се оствари одређени финансијски, друштвени, психолошки или политички интерес

^[4] „Pseudonauka označava mišljenja i prakse koje nisu zasnovane na naučnim metodama, niti na provjeri hipoteza, iza kojih ne stoje statistički pokazatelji i koje zvanična nauka odbacuje. Koristeći termine iz nauke ili čak termine koji u nauci ne postoje, ali zvuče "naučno", pseudonauka nastoji da oponaša nauku. Pseudonauka je u svojoj suštini vjerovanje, a ne nauka“ (Kalinić, 2018).

науштрб интереса одређеног појединца, групе или друштва у цјелини. У контексту овог рада, различите врсте информационог поремећаја можемо посматрати као различите облике производње, објављивања и ширења некавалитетних информација, које негативно утичу на начин на који грађани у демократским друштвима доносе одлуке, на личном и друштвено-политичком плану. Европска комисија (ЕК) препознаје друштвене мреже, платформе за размјену видео-садржаја и претраживаче као главне кривце у ширењу дезинформација (European Commission, 2018, str. 2). С друге стране, Бојић и други констатују како „друштвени медији постају незаобилазни део политичких процеса те како се утицај друштвених мрежа на политичке процесе већ сада може окarakterисати као кључан, док је сигурно да ће тај значај све више расти у наредним годинама“ (Војић и др., 2021, str. 540). Наведено појашњава упозорења HLEG-а и ЕК да дезинформације озбиљно угрожавају политичке процесе у демократским друштвима, нарушавају повјерење грађана у институције и медије, онемогућавајући грађанима доношење информисаних одлука (European Commission, 2018, str. 1; HLEG, 2018, str. 5).

Постистина

Термин постистина званично је ушао у *Оксфордов рјечник енглеског језика* 2016. године у значењу „околности у којима објективне чињенице мање утичу на обликовање јавног мњења од позивања на емоције и лична увјерења“ (OUP, 2016). Полазећи од констатације да „наше вријеме постистине преферира приповиједање у односу на чињенице“ Алмеида Соуса (Almeida Sousa) наводи основне карактеристике приповиједања у доба постистине: субјективизам, умањивање вриједности чињеница, изазивање осјећања, крајњу парцијалност и нарцисоидност, иза које стоје вербална и емоционална агресивност (Almeida Sousa, 2019). Братина објашњава како су „на настанак феномена постистине утицали развој ИКТ, идеолошко промовисање наводно новог глобално-историјског стања и процес рефеудализације“ (тј. концентрисања моћи у рукама великих (технолошких) компанија), истичући како постистина представља само „наставак системског антипросветитељства које влада научном и образовном сфером од 1945. године“ (Bratina, 2021). Турчило и Обреновић одређују еру постистине као „ангажованост политичких и економских елита на поигравању истином и манипулисању ставовима грађана, те дискредитовање медија и политичких противника путем оптужби да шире дезинформације и обмањују јавност“ (Turčilo & Obrenović, 2020, str. 16). Аутори при томе издвајају два феномена као главна обиљежја „друштва постистине“: информациони поремећај и подстицање емоционалних реакција умјесто рационалног мишљења (Turčilo & Obrenović, 2020, str. 20).

Слично резонује и Братина који истиче како су *fake news* и постистина „саставни делови једне исте идеологије, такођећи са истом сврхом. *Fake news* је напросто актуализација пост-истине, која се таложу на безбројним лажима. Таложењем *fake news* добијамо пост-истину“ (Bratina, 2021, str. 1512).

Можемо закључити да глобално друштво постистине подрива саму човјекову потребу за квалитетним информацијама, односно потребу да своје одлуке, ставове и мишљења заснива на објективним чињеницама. С тим у вези, Турчило и Буљубашић закључују сљедеће:

„Пост-истина се односи на медијски и друштвени систем у којем је јавни интерес помрачен појединачним интересима представника елите, у којем медијска манипулација представља готово легитиман начин доласка и опстанка на власти. Друштво пост-истине не може се окарактерисати само као друштво ком истина није приоритет, већ напротив као друштво у ком је истина непожељна, непрофитабилна и неважна“ (Turčilo & Buljubašić, 2018, str. 7).

У том смислу, друштво постистине раскида са вишевијековном, мукотрпном филозофском традицијом утврђивања тога шта је истина и који је пут ка истини (Bratina, 2021) закључивши како је истина неважна и потенцијално штетна по интересе савременог технофеудализма.

Деконструишући савремено друштво постистине као *de facto* друштво антиистине тј. обмане, право лице постистине открива нам се још горим него што о њему говори *Оксфордски рјечник*. Оваква, рекли бисмо, песимистична слика стања „истине“ односно вредновања информација у савременом западном друштву, уклапа се у шири друштвено-политички контекст дехристијанизоване Европе, која се у име мултикултурализма, још у вријеме усвајања прве верзије Европског устава, одрекла својих хришћанских коријена (Trifković, 2017, str. 12–13).

Ехо-коморе и филтер-мјехурићи

Ехо-коморе и филтер-мјехурићи представљају још неке од негативних феномена чија је појава условљена развојем ИКТ. Док ехо-коморе доприносе бржем и лакшем ширењу различитих видова информационог поремећаја, дотле алгоритми, који утичу на формирање филтер-мјехурића, отежавају могућност да будемо изложени разноврсним, важним и вриједним информацијама. Алгоритми су креирани на основу знања до којих су дошле комуниколошке теорије конзистенције, које се баве феноменом селективне перцепције и прераде информација. Једна од претпоставки од којих полази ова група теорија, чију су тачност вишеструко потврдила накнадна емпиријска истражи-

вања, гласи да је когнитивна дисонанција неугодно стање које настојимо да избјегнемо и које нас покреће ка смањењу дисонанције и ка успостављању консонанције. У циљу смањивања дисонанције, човјек ће уложити напор и избјегавати ситуације и информације које би је могле повећати (Kunczik & Zipfel, 2006, str. 171–175). Са појавом ИКТ ова тенденција постала је далеко израженија, и што је важније, готово изван могућности наше контроле. Наиме, алгоритми које користе интернетске платформе као што су претраживачи, друштвене мреже, платформе за размјену видео-садржаја и разне врсте апликација, креиране су управо на темељу ове људске тенденције. Виртуелни свијет у ком боравимо константно нам испоручује садржаје, идеје, ставове и вриједности који одговарају нашим претходним изборима у онлајн простору, оснажујући тако већ усвојене идеје, погледе и вриједности, тупећи истовремено оштрицу нашег критичког мишљења, које се развија управо кроз дијалог различитих аргумената, доказа, погледа и ставова. Одатле долазе и кованице „ехо-коморе“ и „филтер-мјехурићи“ које указују на ограничења која нам алгоритми постављају кад је ријеч о нашем кретању кроз онлајн простор. Вардл и Диракшан образлажу на који начин ехо-коморе и филтер-мјехурићи доприносе информационом поремећају. Наиме, агенси који раде на креирању дезинформација (обавјештајне агенције, политичке странке, медијске организације, група грађана и сл.) полазе од тога да ће исте бити конзумиране и дијељене превасходно унутар ехо-комора, у којима нико неће довести у питање њихову тачност или добронамјерност. Другим ријечима, размјена информација унутар ехо-комора смањује шансе да дата порука буде критички интерпретирана, односно да буде у потпуности или дјелимично одбачена као нетачна. Осим тога, истраживања показују да су људи склонији да повјерују некој поруци уколико она долази од особе коју лично познају, чак и ако сумњају у њену вјеродостојност, што имплицира да ће се дезинформације ширити веома брзо, уколико њихов пут води кроз мреже истомишљеника међу којима влада висок степен повјерења. Основни проблем, наводе аутори, јесте тај што нас филтер-мјехурићи затварају у ехо-коморе и препуштају нас само оним мишљењима која поткрепљују, али не и критички пропитују наша мишљења, доводећи тако до све веће поларизације ставова. Аутори, даље, образлажу да се у позадини овако дизајнираних алгоритама налазе разлози комерцијалне природе. Наиме, настојећи да задовоље очекивања својих дионичара, технолошке компаније подстичу кориснике да се што дуже задржавају на њиховим страницама, како би што више били изложени комерцијалним огласима (Wardle & Derakhshan, 2017, str. 41–52).

Комуникација ЕК која артикулише европски приступ борбе против дезинформација у онлајн простору констатује да се нове техно-

логије могу користити, превасходно у оквиру друштвених мрежа, за ширење дезинформација у досад незабијеженим размјерама и уз досад невиђену брзину и прецизност циљаног усмјеравања, стварајући персонализоване информационе сфере и моћне ехо-коморе у функцији дезинформационих кампања. Поред оглашавања и интернетске технологије, ЕК такође препознаје алгоритме као један од три најважнија механизма за ширење дезинформација, истичући како олакшавањем дијељења персонализованог садржаја међу истомишљеницима, алгоритми индиректно повећавају поларизацију и јачају ефекат дезинформација. (European Commission, 2018, str. 1–5)

Илај Перисер (Eli Pariser), аутор књиге *Филтер-мјехурић или како нови персонализовани интернет утиче на оно шта читамо и како мислимо*^[5] која је допринијела освјештавању и проблематизовању феномена филтер-мјехурића на глобалном плану, закључује да нас филтер-мјехурићи „vrlo brzo vode ka svijetu u kojem nam internet prikazuje stvari koje misli da želimo vidjeti, ali ne nužno i stvari koje bismo trebali vidjeti“ (Pariser, 2011).

Инфодемиа

Посматрамо ли ситуацију изазвану ширењем вируса COVID-19 у контексту ере постистине, обиља доступних информација, дезинформација које се рапидно шире путем друштвених мрежа и апликација за слање порука, те алгоритамски контролисаних ехо-комора и филтер-мјехурића, доћи ћемо до још једног негативног феномена чија је појава условљена развојем ИКТ, а то је инфодемиа. Инфодемиа се може одредити као „дезорјентисаност појединца која се јавља као посљедица излагања огромној количини информација и дезинформација о COVID-19 пандемији, што доводи до слабљења повјерења у рад институција и отежава препознавање и примјену најбољих рјешења за актуелне проблеме“ (Regulatorna agencija za komunikacije, 2021). Информисање у вријеме пандемије добар је примјер ситуације у којој способност грађана да пронађу квалитетне и заштите се од неквалитетних информација снажно утиче на одлуке које грађани доносе на личном плану. Другим ријечима „различити степени приступа квалитетним информацијама могу знатно да утичу на перцепције здравља, одлуке и исходе у контексту пандемије, док дезинформације на интернету могу да доведу до болести и смртог исхода у стварном свету“ (Tsekeris, 2020, str. 511). Поред доношење потенцијално штет-

^[5] „The Filter Bubble: How the New Personalized Web Is Changing What We Read and How We Think“

них одлука по здравље појединца, као посљедице инфодемије јављају се збуњеност, несигурност, те нарушено повјерење у науку и емпиријске доказе.

ZAKLJUČAK

Развојем ИКТ ријешени су бројни проблеми везани за процесе обликовања и доступности вриједних информација. Особине интернета као што су интерактивност, мултимедијалност, хипертекстуалност, комуницирање без просторно-временских ограничења, комуникација „свих са свима“, кооперативна производња садржаја довели су до експоненцијалног пораста у нивоу знања на многим научним пољима. Дигитализација и конвергенција медија такође су олакшали и убрзали процес креирања и дистрибуције вијести, односно процес изналажења одговора на новинарска питања: ко, шта, гдје, кад, зашто и како, која воде до обликовања тачне и објективне вијести, односно вриједне информације.

С друге стране, развој ИКТ изазвао је или интензивирао одређене негативне друштвене појаве као што су убрзано ширење псеудо-науке, глобално ширење различитих видова информационог поремећаја (нетачне вијести, злонамјерне вијести и дезинформације), инфодемија, ехо-коморе и филтер-мјехурићи. Информациони поремећај можемо посматрати као различите облике производње, објављивања и ширења некавалитетних информација, које могу негативно утицати на начин на који грађани у демократским друштвима доносе одлуке, како на личном, тако и на друштвено-политичком плану. Нарушавајући повјерење грађана у институције и медије, дезинформације, као најтежи појавни облик информационог поремећаја, озбиљно угрожавају све сфере јавног и приватног живота у демократским друштвима. Све наведено довело је до настанка друштва постистине, у ком дезоријентисани грађани, умјесто на основу објективних чињеница, обликују своје (јавно) мишљење на основу емоција и личних увјерења. Друштво постистине раскида са вишевијековном, мукотрпном филозофском традицијом утврђивања шта је истина и који је пут ка истини, одбацујући истину као неважну и потенцијално штетну по интересе савременог технофеудализма. Тиме долазимо и до закључка да је улога науке у друштву постистине, које се више манифестује као друштво анти-истине, превасходно дефинисана интересима новог технофеудалног свјетског поретка.

Кад је ријеч о медијима, феномени попут постистине, информационог поремећаја, инфодемије и слично, упозоравају да је медијски простор све више „загађен“ некавалитетним информацијама, које грађане и те како могу навести на доношење лоших одлука, како на лич-

ном, тако и на друштвеном плану. Питање је у којој мјери грађани у демократским друштвима могу да препознају/одабирају медије којима је циљ објављивање и ширење вриједних информација, односно у којој мјери су подложни утицају дезинформација и ефектима ехо-комора и филтер-мјехурића.

Слабећи повјерење у рад институција и медија, те подривајући саму човјекову потребу да своје одлуке, ставове и мишљења заснива на квалитетним информацијама, односно на објективним чињеницама, друштво постистине доводи у питање једну од основних медијских функција – информисање, угрожавајући тиме саме темеље демократских друштава.

Наведени проблеми скрећу пажњу на важност квалитетног образовања будућих грађана, на потребу развијања способности критичког мишљења, као и на јачање вјештина и знања грађана из домена медијске и информационе писмености.

ЛИТЕРАТУРА

- Almeida Sousa, R. (2019). Freudian Narcissism In Cross-Media Storytelling: The Curious Case of Nujeen Mustafa. *Politeia*, vol. 9 (18), 11–26. Available at <https://doi.org/10.5937/politeia0-24203>
- Bojić, Lj. i dr. (2021). Technofeudalism Illustrated by Trumps Twitter Suspension and Australia vs. Google and Facebook Dispute. *Sociološki pregled*, vol. LV (2), 538–561. Available at <https://doi.org/10.5937/socpreg55-32105> [In Serbian]
- Bratina, B. (2021). Post-truth – New Old Lie. *Sociološki pregled*, vol. LV (4), 1505–1525. Available at <https://doi.org/10.5937/socpreg55-34726> [In Serbian]
- Briggs, A., Copley, P. (2005). *The Media: An Introduction*. Beograd: Clio [In Serbian]
- Čavalić, A. (2016). The Impact of The Quality of Data and Information on The Quality of Decisions. *Ekonomiska misao i praksa*, vol. 25 (2), 495–513 Available at <https://hrcak.srce.hr/file/252983> [In Croatian]
- Čengić, L., Dokić-Mrša, S. i dr. (2021). Guidelines For The Use of Media, Information-Communication Technologies and The Children's Screen-Time. Sarajevo: Regulatorna agencija za komunikacije i Fondacija „Mediacentar“ Sarajevo Available at <https://docs.rak.ba/articles/162b2909-8217-4aee-844c-a4696ddfd174.pdf> [In Serbian]

- European Commission. (2018). Communication-Tackling Online Disinformation: a European Approach Available at <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-tackling-online-disinformation-european-approach> [In Croatian]
- Fuchs, C. (2008). *Internet and Society*. New York: Routledge.
- Huxley, A. (2009). *Brave New World*. Beograd: Libretto [In Serbian]
- High Level Group on Fake News and Online Disinformation. (2018). *A Multi-Dimensional Approach to Disinformation*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation>
- Kalinić, J. (2018). *Ok, And What Is Pseudoscience?* [Blog] Available at <https://quantumofjk.blogspot.com/2018/04/ok-sta-je-to-pseudonauka.html> [In Serbian]
- Kunczik, M., Zipfel, A. (2006). *Einfuehrung in die Publizistik und Kommunikationswissenschaft*. Zagreb: Zaklada Friedrich Ebert [In Croatian]
- Regulatorna agencija za komunikacije. (2021). *Post-truth, Information Disorder and Infodemic*. Available at <https://medijskapismenost.ba/post-istina-informacioni-poremecaj-i-infodemija> [In Serbian]
- McLuhan, M. (2012). *Electronic Media and The End of a Culture of Literacy*. Loznica: KARPOS [In Serbian]
- Oxford Word Of The Year 2016 (2016). Available at <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>
- Pariser, E. (2011). *Beware Online „Filter Bubbles“*. Available at https://www.ted.com/talks/eli_pariser_beware_online_filter_bubbles/transcript?language=hr [In Croatian]
- Postman, N. (1985). *Amusing Ourselves To Death*. New York: Viking Penguin Inc.
- Potter, J. (2011). *Media Literacy*. Beograd: Clio [In Serbian]
- Subotić, O. (2011). *Information-Controlled Society*. Stari Banovci-Beograd: Bernar [In Serbian]
- Todorović, A. L. (2017). *Discourse of New Technologies*. Beograd: Clio [In Serbian]
- Trifković, S. (2017). *Continuity of The Cold War*. Beograd: Geopolitika [In Serbian]

Tsekeris, C., Zeri, P. (2020). The Coronavirus Crisis as a World-Historic Event in The Digital Era. *Sociološki pregled*, vol. LIV (3), 498–517. Available at <https://doi.org/10.5937/socpreg54-27687>

Turčilo, L., Buljubašić, B. (2018). *Alternative Facts and Post-truth in Bosnia-Herzegovina: Who (Really) Sets the Agenda?* Sarajevo: IMEP Available at https://www.academia.edu/38159189/ALTERNATIVE_FACTS_AND_POST_TRUTH_IN_BOSNIA_HERZEGOVINA_WHO_REALLY_CREATES_THE_AGENDA_OF_MEDIA?email_work_card=title

Turčilo, L., Obrenović, M. (2020). *Misinformation, Disinformation, Malinformation: Causes, Trends and Their Influence on Democracy.* Sarajevo: Heinrich Boll Stiftung Available at <https://www.boell.de/en/2020/08/25/misinformation-disinformation-malinformation>

Wardle, C., Derakhshan, H. (2017). *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making.* Strasbourg: Council of Europe Available at <https://rm.coe.int/information-disorder-toward-an-interdisciplinary-framework-for-researc/168076277c>

Sanja B. Dokić Mrša

University of Banja Luka

Faculty of Political Science

Banja Luka (Bosnia and Herzegovina - Republika Srpska)

VALUE OF INFORMATION IN THE POST-TRUTH ERA

Abstract: *By reviewing the findings obtained thus far, this paper analyzes the impact of information and communication technologies (ICT) on the formation and availability of valuable informations. It is hypothesized that ICT has made the process of reaching valuable information easier and more difficult at the same time. By using scientific method of analysis, the overall goal of the study has been achieved, that is, a critical view of the role of ICT in having simultaneously accelerated and facilitated the formation, dissemination, and storage/availability of valuable information – but also led to unprecedented information disorder. By undermining people’s need to base decisions, attitudes, and opinions on valuable informations, the post-truth society erode one of the essential functions of the media, that is information.*

Keywords: *information, information and communication technologies, post-truth, information disorder, science*